

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 4 - Number: Special Issue (Özel Sayı) 1, p. 51-55, December 2020

Ehl-i Haklar'da Toplumsal İlişkiler* Social Relations in Ahl-e Haqs

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.796895>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
18.09.2020

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
19.12.2020

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
25.12.2020

Asya Studies

Arş. Gör. Dr. İbrahim Karaca
Erciyes Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, Türk Halk Bilimi Bölümü
ibrahimkaraca@erciyes.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-1563-7584>

* Bu çalışma, yazarın "Ehl-i Haklarda Kültürel Hayat" adlı doktora tezinden türetilmiştir.

Öz

Günümüzde İran İşlam Cumhuriyeti devletinin Tebriz, Kirmanşah ve Tahran şehirlerinde yoğun olarak yaşayan Ehl-i Haklar, bölgede yaşayan Kızılbaş topluluklardan birisini oluşturmaktadır. Ehl-i Haklar, Taife, Taife-i San, Yaresan, Yarsan gibi adlandırılmalar ile de anılmaktadırlar. Bir kısım araştırmacılar ise Ehl-i Hakları Ali İlahi olarak görmekteyimler. Ehl-i Hak İnanıcı 13. Yy'da Süleymaniye/ Berzence köyünde doğan Sultan İşhak tarafından kurulmuştur. Ehl-i Hak inancı, Tanrının belli kişilerde zuhur etmesi inancına dayanmaktadır. Ehl-i Hak inancında ayrıca 'Donadon' denilen ruh göçü inancı da bulunmaktadır. Bu çalışma kendisine Ehl-i Hakların toplumsal ilişkilerini konu edinmiştir. Ehl-i Haklar, İran siyasi coğrafyası içerisinde dağımık olarak yaşamaktadırlar. Bu durum Ehl-i Hak araştırmalarını zorlaştırmakta ve araştırmalara farklı bir boyut kazandırmaktadır. Hal böyle olunca Ehl-i Hakların birbirleri, komşuları ve devlet ile olan ilişkilerini araştırmak ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Ehl-i Hakların birbirleri, komşuları ve devlet ile olan ilişkileri Nasıldır? Sorusu bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu amaçla 2016-2019 yılları arasında İran'ın Tahran, Tebriz ve Kirmanşah şehirleri merkez olarak etnografik alan çalışması yapılmıştır. Etnografik alan çalışması sırasında yapılan katılımlı gözlemler ve derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler çalışmanın amacına uygun olarak değerlendirilmiştir. Bu çalışmadan elde edilen veriler araştırmaya kaynaklık etmiştir. Ayrıca sahadan elde edilen Ehl-i Haklara ait birinci elden ana kaynak durumunda olan yazılı kaynaklardan çalışma boyunca istifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ehl-i Haklar, İran Türkleri, Alevilik, Bektaşilik

Abstract

Ahl-e Haqs, who live intensively in Tabriz, Kermanshah and Tehran cities of the Islamic Republic of Iran today, is one of the Kızılbaş communities living in the region. They are also referred to as Ahl-e Haq, Taife, Taife-i San, Yaresan, Yarsan. Some researchers, on the other hand, regard the Ahl-e Haqs as Ali Divine. Ahl-e Haq belief in the 13th Century Sulaymaniyah / Berzence in the village was founded by Sultan Isaac as born. The belief of the Ahl-e Haq is based on the belief that God appears in certain people. In Ahl-e Haq belief, there is also the belief of immigration called "Donadon". This study focuses on the social relationship of the Ahl-e Haqs. Ahl-e Haqs live scattered in Iran's political geography. This situation makes Ahl-e Haq researches more difficult and adds a different dimension to the researches. As such, the need arises to investigate the relations of the Ahl-e Haqs with each other, their neighbors and the state. What are the relations of the Ahl-e Haqs with each other, their neighbors and the state? The question constitutes the purpose of this study. For this purpose, an ethnographic field study was carried out as a center in Iran's Tehran, Tabriz and Kermanshah cities between 2017-2019. Data obtained from participatory observations and in-depth interviews made during the ethnographic fieldwork were evaluated in accordance with the purpose of the study. The data obtained from this study has been the source of the research. In addition, written sources, which are the main sources of Ahl-e Haqs, obtained from the field, were used throughout the study.

Keywords: Ahl-e Haqs, Iranian Turks, Alevism, Bektashism

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Karaca, İ. (2020). Ehl-i Haklar'da Toplumsal İlişkiler. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, Year: 4, Number: Special Issue (Özel Sayı) 1, December, p. 51-55.

1. Giriş: Ehl-i Hak İnancı ve Topluluğu

Ehl-i Hak inancı 1216 yılında Süleymaniye/Berzence köyünde doğan Sultan İshak tarafından kurulmuştur. Sultan İshak muhtemelen Hülagü'nün Bağdat seferi esnasında İran'ın Perdiver bölgesine göç etmiştir. Bu göç sonrasında inancı kurup, yayılmasını sağlamıştır. Sultan İshak'ın etnik kimliği bilinmemekle beraber, Gorani olduğu söylenmektedir. Günümüzde Ehl-i Hak inancı Türkler, Goraniler ve Farslar arasında yaygındır. İnanç ilk önce Kirmanşah eyaletinde daha sonrasında Loristan, Batı Azerbaycan, Doğu Azerbaycan, Gilan, Mazenderan, Tahran eyaletlerinde yayılmıştır (Karaca, 2020: 401).

Ehl-i Hak inancı Tek tanrılı bir inanç olup, bu tanrının ardı sıra kişilere tecelli ettiği inanışı bulunmaktadır. Ehl-i Haklar bu inanışa Zuhur demektedirler. Bu kişiler, Havendegar, Ali, Şah Hoşin, Sultan İshak, Şah Veys Kulu, Muhammed Bey ve Ateş Bey'dir. Ehl-i Hak inancı içerisinde Donadon denilen, kişinin öldükten sonra tekrar dünya ya gelmesi inanışı da bulunmaktadır. Bu göç gelişlerin sayısı 1001 ile sınırlanmıştır.

Ehl-i Hak inancında Cem, Oruç, Nezir gibi ibadetler bulunmaktadır. Cem ritüeli, Tanbur adı verilen müzik aleti ile okunan kelimeler vasıtasıyla icra edilmektedir. Cem töreninde Seyid, Halife, Naip, Hadem, Kelamhan gibi görevliler bulunmaktadır (Gocaveri, 1997: 108). Cem töreni esnasında 'Nezir' adı verilen adaklar sunulmaktadır. Ehl-i Haklarda iki çeşit oruç bulunmaktadır. Bu oruçlar 'Ruze-i Mernovi' ve 'Ruze-i Kavaltas' adını taşımaktadır (Burhan'ul-Hak, 1995: 144). Ehl-i Hak inancında Farsça Ser-Seporden de denilen Baş Tapşırma töreni ile Ehl-i Hak inancına giriş yapılabilmektedir (Şahname-i Hakikat, 1995: 421). Bu tören Bektaşilerde de var olan ikrar törenine benzemektedir.

Ehl-i Hak inancı kurulmasına paralel olarak kendisine bir topluluk oluşturmuştur. Ehl-i Hak topluluğu Sultan İshak zamanında 'Hanedan' denilen yedi aileden oluşan bir toplumsal yapıdan meydana gelmekteydi. Toplamda on bir olan hanedan isimleri şu şekildedir; Şah İbrahimi Hanedanı, Baba Yadigari Hanedanı, Hamuşi Hanedanı, Ali Kalenderi Hanedanı, Mir Suri Hanedanı, Ateş Beyi Hanedanı, Seyid Mustafayi Hanedanı, Hacı Baveysi Hanedanı, Zennuri Hanedanı, Şah Hayasi Hanedanı ve Baba Haydari Hanedanı (Karaca, 2019: 287; Burhan'ul-Hak, 1995: 67).

2. Ehl-i Haklar 'da Toplumsal İlişkiler

Ehl-i Hak inancı kuruluşundan günümüze toplumsal olarak değişim ve dönüşümler geçirmiştir. Bu değişimlerin başında, ilk zamanlarda kapalı bir topluluk iken daha sonraları inanca dışarıdan kişilerin katılımı ile açık bir yapı da olması gelmektedir. Şüphesiz bu durumun ortaya çıkmasındaki önemli sebepler arasında, Ehl-i Hak topluluğunun kendi aralarında, diğer topluluklar ve siyasi yapılar ile olan münasebetleri yer almaktadır. Bu nedenle bu başlık üç kısımda ele alınmıştır.

2.1. "Tayfasan ?" Ehl-i Hakların Birbirleri İle olan İlişkileri

Ehl-i Haklar, genel olarak İran siyasi coğrafyası içerisinde dağınık bir şekilde yaşamaktadırlar. Bunun yanı sıra yoğun olarak veya beraber olarak yaşadıkları bölgelerde bulunmaktadır. Çoğunlukla dağınık olarak yaşadıkları için, yaşadıkları bölgelerde diğer topluluklarla ilişki içerisine girmek mecburiyetinde kalmışlardır. Bu nedenle birlikte hareket edebilmek için şehir merkezlerin de beraber yaşayabilecekleri mahalleler oluşturmuşlardır. Beraber yaşadıkları bu yerleşim bölgeleri için örnek verecek olursak, Kirmanşah 'da Sahne, Tebriz'de İlçici ve Gülizar mahallesi, Tahran'da İmam Hüseyin meydanı ve çevresini gösterebiliriz. Bu mahallelerde Ehl-i Haklar, Cemhaneler kurmuşlardır. Bu Cemhaneler sayesinde toplumsal dayanışmayı örgütlemişlerdir. Diğer topluluklara saygı ve dikkat içerisinde gündelik hayatlarına devam etmektedirler.

Ehl-i Hak olan bir kişi, genellikle Ehl-i Hak olan esnaftan alışveriş yapmaktadır. Bu yaşam bölgelerinde yaşayan Ehl-i Haklar birbirlerini Cemhaneler vasıtasıyla tanımaktadırlar. Bu Cemhanelerde her zaman için bir Seyyid bulunmakta ve Ehl-i Haklara gerek dini ve gerek ise toplumsal sorunlar için yol göstermektedir. Şehirlerdeki bu Cemhanelerde her Perşembe günü yapılan cem törenleri ve önemli günlerde yapılan nezir, niyaz ve kurban törenleri toplumsal olarak Ehl-i Hakları bir arada tutmaktadır.

Şehirlerde bulunan bu mahallelerde Ehl-i Haklar hanedanlarına bakılmaksızın birbirleri ile sıkı ilişki içerisindeyler. Yapılan törenlerde çoğunluk hangi etnik unsurdan ise o etnik unsurun diline göre yapılmaktadır. Tahran'da ve Tebriz'de yapılan cemlerin ve cemde okunan kelimelerin Türkçe olması bu nedenledir. Çünkü burada daha çok Ateşbeyi hanedanına mensup Türkler çoğunlukta. Bunun yanı sıra Sahne şehrinde yapılan cemler ise Goranice baskındır. Bu bölgelerde Goranice konuşan unsurlar çoğunlukta. Tahran'da görüşme yaptığımız Ehl-i Hak olan bir esnaf, çalıştığı kişilerin veya kendisi ile alışveriş yapan kişilerin çoğunlukla Ehl-i Hak olduğunu söylemiştir.

Ehl-i Hak inancı özellikle gündelik hayatta kendisini gösterdiği için bir bölgede yaşayan Ehl-i Haklar cem törenleri yanı sıra ziyaret yerleri vasıtası ile de toplumsal birlikteliğe dâhil olmaktadır. Tebriz'de ve Tahran'da bu duruma örnek oluşturacak ziyaret yerleri bulunmaktadır. Sahne şehri, Gazvineh ve Şah Hayas ziyaret yerleri bu duruma örnek oluşturmaktadır.

Bu durum Ehl-i Haklar arasında birlikteliği sağladığı gibi dayanışmayı da artırmaktadır. Tahran'da katılmış olduğum bir cem töreni sırasında tanıştığım bir Ehl-i Hak'ı bir başka Ehl-i Hak'tan borç para alırken gördüm. Bunun için denilebilir ki sıkıntı içerisinde olan bir Ehl-i Hak'a başka bir Ehl-i Hak yardım etmektedir. Cemhanenin, Seyyid' ine toplumsal olarak Ehl-i Haklara yardımda bulunur musunuz? diye bir soru yönelttiğimiz de, kendisi Cemhaneye katılan her Ehl-i Hak'ın babası durumunda olduğu için yardım etmenin mecburi olduğunu söylemiştir (KK-1).

Türk olan Ehl-i Haklar, Taife adı ile birbirlerini tanımlamaktadırlar. Taife, teorikte ve pratikte aşiret, aile anlamı ile Ehl-i Haklar arasında kullanılmaktadır. Bu taife bilinci, özellikle Türk olan Ehl-i Haklar arasında mevcuttur. Bu durumun Türk olan Ehl-i Hakların diğer toplulukların bulunduğu bölgelerde yaşadıklarından ileri geldiğini öngörmekteyiz. Bu savunma ve karşı koyuş ile Ehl-i Haklar süreklilikleri sağlamakta ve her Ehl-i Hak'ı kendi ailesinden biri olarak görmelerini sağlamaktadır. Önemli günlerden olan bayramlarda, Ehl-i Haklar ziyaret yerleri ve Cemhaneler de bir araya gelmektedirler. Bu toplanmalar veya toplantılarda birbirlerinin sorunlarına çözümler aramaktalar ve bu sorunları çözmektedirler.

Ehl-i Haklar için denilebilir ki, birlikte yaşamak ve birlikte davranmak hem inancın hem de topluluğun devamlılığı için vazgeçilmez bir zorunluluktur. Modernleşme ve şehirleşme ile beraber Ehl-i Haklar yaşam bölgelerini terk etmiş olsalar dahi, gittikleri bölgelerdeki topluluklar içerisinde asimile olmamışlardır. Şehirlerde bunu önlemek için küçük mahalleler kurmuşlardır.

2.2. Ehl-i Hakların diğer topluluklar ile olan ilişkileri

Ehl-i Hak inancı, zorlu bir coğrafyada kendilerine düşmanlık eden siyasi yapılar içerisinde 13-14.yy'da bugünkü adı ile Pave şehrinde ortaya çıkmıştır. Tarihsel süreç göz önüne alındığında yaşadıkları bölgeler kültürler ve siyasi yapılar arasında geçiş noktası olma özelliği göstermektedir. Bu durum inanç ve topluluğun yaşayışı üzerinde etkilere neden olmuştur. Bu etkiler özellikle kültürel hayat üzerinde belirgin bir şekilde görülmektedir. Ehl-i Hak yaşam bölgeleri coğrafi olarak dağlıktır. Kuruluş aşamasında, istilalar ve yıkımlar meydana gelmiştir. Ekonomik olarak sıkıntılar her zaman olmuştur. Bu zorlu yaşam şekilleri Ehl-i Hakları bu şartlara karşı koyabilecek bir inanç ve sosyal yapının oluşturmaya zorlamıştır. Bu karşı koymanın başında kapalı bir toplum olma özelliği gelmektedir. Ehl-i Haklar gerek inançsal yapısı ve gerek ise yaşayış biçimleri ile geçmişten günümüze, içinde buldukları siyasi ve toplumsal yapılardan kendilerine özgü yaşam şekilleri ile ayrılmaktadırlar. Kuruluşundan itibaren kapalı bir topluluk olma özelliği gösteren Ehl-i Haklar, bu özelliklerini günümüzde kısmen devam ettirmektedirler. Ateşbeyi Hanedanı inanç özelliklerini sır olarak görüp korumaktadırlar. Bunun yanı sıra diğer hanedanlarda bu durum görülmemektedir.

Ehl-i Haklar günümüzde; Sünni-Şafi Müslümanların, On İki İmam Şii Müslümanların, Hristiyanların, Zerdüştilerin ve hatta Yahudilerin yaşadıkları bölgelerde yaşamaktadırlar. Bu durum zaman zaman gerginliklere sebep olmuştur. Bu gerginliklerin sonuçları olarak onlara verilen isimlendirmeleri ve iftiraları göstermek bilimsel bir yaklaşım olarak gereklilik arz etmektedir. Ehl-i Haklara, Ehl-i Hak, Yarsan ve Taife dışında verilen isimlerin tamamı kendilerinden farklı olan topluluklar tarafından yapılmıştır. Şii ve Sünni Müslümanlar genelde Ali Allahi veya Ali İlahi adıyla bu topluluğu anmaktadırlar. Bu isimlendirmeler Ehl-i Haklar için ilk başlarda yani yapılan ilk çalışmalarda da görülmektedir. Yine Müslümanlar tarafından Şeytanperest yani şeytana tapanlar olarak tanıtılmaları da bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bunlar zaman zaman siyasi yapılarında bilinçli olarak yapmış oldukları baskılardan ortaya çıkmaktadır. İsimlendirme dışında Anadolu da Aleviler için söylenen 'mum söndü' olayı aynı şekilde Ehl-i Haklar içinde anlatılmaktadır.

Ehl-i Hakları düşman olarak gören komşu topluluklar, Ehl-i Haklar hakkında yaptıkları bu isimlendirmeleri günümüzde de devam ettirmektedirler. Bunun yanında Ehl-i Hakların diğer topluluklara bakışları da bulunmaktadır. Ehl-i Haklar Sünni-Şafi olan topluluklara karşı saygı içerisindeyler. Bunun iki sebebi bulunmaktadır. Bu sebeplerin ilki, Ehl-i Haklar'a göre Sünniler şeriat aşamasındadırlar. Yani şeriat aşamasında olanlar İslam'ın esaslarını yerine getirmelidirler. İkinci sebep ise, Sultan İshak gibi ilk dönem Ehl-i Hak büyüklerinin, Ehl-i Hak olmadan önce Sünni olmalarıdır.

Ehl-i Haklar, Şii Müslümanları sevmezler. Çünkü Şiiilerin Ali'nin haklı olduğunu bildikleri halde Ehl-i Haklara zulüm yapmakta olduklarını söylerler. Bu yüzden Şii olan Müslümanlara, Sünnilerden daha fazla düşman gözü ile bakmaktadırlar (KK-2).

Ehl-i Haklar, Zerdüştileri sevmezler. Zerdüştiler kuruluş aşamasında Ehl-i Hakları zulüm ettiklerini ve onları hor gördüklerini söylemektedirler. Özellikle Şah Hoşin zamanında Zerdüştilerin Ehl-i Haklara zulüm yaptıkları Ehl-i Haklar tarafından söylenmektedir. Zerdüştiliğe karşı Ehl-i Hak'ın ortaya çıktığı sıkça anlatılmaktadır. Benzer şekilde Zerdüştiler, Ehl-i Hakları çoban ve köylü olarak aşağılamaktadırlar. Kendisiyle görüşme yaptığımız bir Zerdüşti'ye Ehl-i Hak inancının sizin dininize benzer yönleri var mı? Diye sorduğumuzda onların eşkıya ve göçebe olduğunu bu yüzden kendi asil dinlerine layık olmadıklarını söylemiştir (KK-3).

Ehl-i Haklar, azınlıkta kaldıkları bölgelerde takiyye yapmaktadırlar. Bunların başında mezarlarını İslam'ın kiblesine çevirmeleri gelmektedir. Bunun yanı sıra özellikle şehirde yaşayan Ehl-i Hakların bıyıklarını kesmeleri de bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Kendilerine sorular sorulunca inançlarının Şii İslam olduğunu söylemektedirler.

2.3. Ehl-i Hakların Devlet ile olan ilişkileri

Günümüzde İran olarak adlanan siyasi coğrafya, birçok etnik unsur ve dini topluluğu bünyesinde barındırmaktadır. Denilebilir ki İran İslam Cumhuriyeti'nin kimliğini resmi olarak Fars ve Şii-İslam oluşturmaktadır. Ancak bu durum toplumsal olarak gerçeği yansıtmamaktadır. İran siyasi coğrafyasında, etnik olarak; Türkler, Kırmançlar, Soraniler, Goraniler, Lekler, Lorlar, Talişlar, Araplar, Beluciler ve Ermeniler resmi olarak tanımlanan Fars etnik unsurundan, nüfus olarak daha fazla yer tutmaktadır. Bunun yanı sıra Sünni Müslümanlar, Hristiyanlar, Zerdüştiler, Bahailer, Yahudiler gibi dini topluluklarda Şii İslam'dan farklı olarak İran'da yaşamaktadırlar. Ancak Şii-İslam çoğunluktadır.

Bahsedilen bu konuya paralel olarak İran devleti bu karışık yapıyı, resmi ideoloji olan Şii-Fars kimliğinde korumaya çalışmaktadır. İran'da yaşayan Türklerin çoğunluğu Şii Müslümanlardır. Ancak bu etnik unsur, Fars değildir. Yine aynı şekilde yaşayan Kırmançlar ve Soraniler Sünni Müslümanlardır. Ancak bu etnik unsurlar Şii değildir. Devlet bu unsurları resmi ideolojide birleştirmeye çalışmaktadır. Bu durum ise, bu unsurlar üzerinde kontrol edilebilirliği sağlamak amacıyla ilişkileri belirlemektedir.

Yukarıda bahsedilen nedenlerden dolayı devlet özellikle Sünni nüfusun Türkmenler hariç tamamını oluşturan Kırmançlar ve Soraniler arasında birliği kırmak için Goranice konuşan bazı Ehl-i Hak hanedanlarına destek vermektedir. Bunun yanı sıra devlet, Türk olan Ateşbeyilerin ziyaret yeri olan Gerehban'a kendileri tarafından dökülen asfaltın sökülmesine karşılık, özellikle Haydarilerin ziyaret etmiş olduğu Pave'ye zorlu coğrafya ya rağmen yolların yapması gösterilebilir.

Bunlara benzer şekilde İran içerisinde ki müzik piyasasında 'Kürt müziği' adı altında bir ekonomi oluşturulmaya çalışılması, devlet tarafından desteklenmektedir. Görüşme yaptığımız müzik ile uğraşan Türk Ehl-i Haklar, bu durumu destekler açıklamalar yapmaktadırlar. Bunun yanı sıra devlet bilimsel olarak kanıtlanmamış Goranice konuşan Goranileri, Soranice konuşan Soranileri ve Kırmançı Konuşan Kırmançileri Kürt adı altında birleştirerek, Türklerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelere iskân ettirmektedir. Urmiye bölgesi bu durum için örnek olarak gösterilebilir.

Ehl-i Haklar arasında, etnik kimliklerin bir önemi yoktur. Zira inanç bu durumun önüne geçmektedir. Ehl-i Haklar, Ehl-i Hak kimliği içinde birleşmektedir. Sultan İshak, Anadolu da Hacı Bektaş Veli olarak zuhur edince Türkçe konuşmuştur. Aynı şekilde tecelli tablolarında birçok etnik kimlikten Ehl-i Hak büyükleri yer almaktadır.

Ehl-i Haklar, tarihten bu yana siyasi yapıların kendilerine zulüm yaptıklarını iddia etmektedirler. Bu durum günümüzde de değişmemiştir. Görüşme yaptığımız Ehl-i Hakların birçoğu devlete karşı iyi niyet beslememektedirler. Buna neden olarak kendileri Ehl-i Hak oldukları için devlet kadrolarında yer almadıkları gibi nedenler söylemektedirler.

Bütün bu durumların yanı sıra, Ehl-i Hak yaşam bölgeleri özellikle Kirmanşah Ostanı için stratejik bir duruma sahiptir. Geçmişte İran'a hüküm süren devletler ile Anadolu'da hüküm süren Osmanlı devleti arasında sınır bölgelerinde yer almışlardır. Kimi zaman bölge yönetimi İran hükümetlerine, kimi zaman ise Osmanlı devletine geçmiştir. Bu durum Ehl-i Hakların her iki siyasi yapı için sınırlarını koruma amacıyla ilişkiler içerisine girmesine neden olmuştur. Bu durum günümüzde de değişmemiştir. Bölge özellikle Irak sınırında bulunması açısından önemlidir. Irak ile yapılan savaş bu bölgede gerçekleşmiştir. Bunun yanı sıra, bölge Irak ve İran için savaş sebebi olmuştur (Mehdihani, 2014: 103).

Bölgenin öneminden farklı olarak buradaki etnik yapıda devletlerarasında ayrı bir öneme sahiptir. İran-İrak sınır bölgesinin İran tarafında Kırmançiler, Irak tarafında Soraniler yaşamaktadır. Bu iki önemli Sünni topluluk arasında etnik bir temele dayandırılması güç olan Ehl-i Haklar yaşamaktadır. Yine aynı şekilde Irak sınırı Arap bölgesi, İran sınırı ise Fars bölgesidir. Tüm bunların yanında sınırın her iki tarafında da Türkçe konuşan Kakailer ve Ateşbeyiler yaşamaktadır (Mehdihani, 2014: 103).

İran da faaliyet gösteren Hizbi P.P.K. (PEJAK) 'ın merkezi Kirmanşah 'tır. Bu terör örgütünün yerel halk üzerinde etkisi vardır. Bunun yanı sıra Hizb-i Menhele Demokrat'ta bölgede faaliyet göstermektedir. Kaçakçılık yine bu bölgelerde yoğun olarak yapılmaktadır (Mehdihani, 2014: 105). Ehl-i Hakları bu terör örgütlerinin arka bahçesi yapılmaya çalışmaları bulunmaktadır.

İran devleti, Ehl-i Hakları günlük çıkarları doğrultusunda desteklemekte veya engellemektedir. Ehl-i Hak nüfusu bu siyasete bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Kırsalda Haydari ve Şah İbrahimi hanedanına bağlı olanların sayısı fazla iken, şehirlerde Ateşbeyiler'in sayısı fazladır. Ateşbeyi hanedanı için belirtmek gerekir ki şeriat dönemi ibadetlerini yapmaktadırlar. Yani namaz kılan Ateşbeyiler vardır. Özellikle İlahi ve Ceyhunabadi, Ehl-i Hak inancını, Şii-İslam içerisinde yorumlamışlardır. Bu yorumlama sonralarında bazı Ehl-i Hakları Şii-İslam içerisinde erimesine yol açmıştır. Devlet özellikle kırsalda bulunan Gerehban ve Pave gibi kutsal coğrafyalarda baskın değildir. Şehirde ise tam anlamıyla bir kontrol vardır. Bu nedenle kırsalda zararsız küçük bir topluluk, şehirde ise yine zararsız ve kontrol edilebilir bir çoğunluk vardır.

SONUÇ

Ehl-i Hak topluluğu, İran'da bulunan Heteredoks gruplar arasında önemli bir yere sahiptir. İnanç, 13-14.yy'larda kurulmuş ve İran coğrafyasında kurulan siyasi yapılar için bazen bir sorun bazen de ihtiyaç olmuştur. Safevi Türk devletinin kuruluşunda Şah İsmail taraftarı olan topluluk, devletin zamanla şiileşmesi ile ötekileşmeye başlamıştır. Sünni-Şii İslam'dan zuhur ve donadon inanışları nedeniyle kesin çizgilerle ayrılan topluluk, İslam'ın getirdiği ibadetlere ve farzlara uymayarak zaman zaman gerginliklerin oluşmasına sebep olmuştur. Bu çalışmada birbirleri, komşu topluluklar ve devlet ile olan ilişkilerini incelediğimiz Ehl-i Haklar için çok etnikli ve çok dinli olan İran toplumu içerisinde kendine özgü yapısı ve yaşayışı ile varlığını sürdürdüğü sonucuna varabiliriz. Ehl-i Hakların bazı özellikleri Anadolu'da yaşayan Alevi-Bektaşî topluluklara benzemektedir. Bu nedenle Ehl-i Hak üzerine yapılacak çalışmaların Anadolu'daki Alevi-Bektaşî topluluklar için önemli olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Ceyhunabadi, H. N. (1995). *Şah Name-i Hakikat ya Hak'ul Hakayık (حق الحقایق یا شاهنامه حقیقت)*. Tahran: İntişarat-ı Ceyhun (انتشارات جیحون).
- Efzali Şah İbrahimi, S. K. (bita). *Defter-i Rumz-ı Yaristan (دفتر رمز یارستان)*. Tahran.
- Elkazi, M. (1981). *Mecmua-ı Ayin-i Enderz –i Remz-i Yari (مجموعه آیین و اندرز و رمز یاری)*. Tahran.
- Gocaveri, A. M. (2009). *Ehl-i Hak (اهل حق)*. Tahran: Şeriat (شریعت).
- İlahi, N. A. (1995). *Burhan'ul Hak (Çap-ı Heştom) (برهان الحق)*. Tahran: İntişarat-ı Ceyhun (انتشارات جیحون).
- Karaca, İ. (2019). İran Ehl-i Hakları Örneğinde; İnanç Merkezli Toplulukların Sosyal Yapıları Oluşumunda Dini İnanışların Etkisi. *Journal of World of Turks*, Vol 11, No.3, 279-289.
- Karaca, İ. (2020). Ehl-i Haklar da Kültürel Hayat, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaca, İ. (2020). İran Ehl-i Hak Coğrafyasına Dair Bilgiler. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Akademik Çalışmalar-II Cilt 4* (Editör Dr. Öğr. Üyesi Hasan Selim Kiroğlu), Gece Kitaplığı, 398-408. Ankara.
- Mehdihani, M. (2018). Berresi Tesir Cemiyet-i Ehl-i Hak Der Emniyet Ostan-ı Kermanşah (بررسی تائی (مطالعات عملیات روانی). *Mutalaat-ı Ameliyat-ı Revani* (جمعیت اهل حق در امنیت استان کرمانشاه). 36,91-121.
- Musalı, N. (2013) *Rus Oryantalistlerine Göre Ehl-i Haklar*. İstanbul: Önsöz Yayıncılık.

Kaynak Kişiler

- KK-1. H. A. Yaş, 68, Okur-Yazar, Kirmanşah.
- KK-2. S.Z. Yaş 42, Okur-Yazar, Kirmanşah.
- KK-3. A.E.M. Yaş 73. Okur- Yazar, Kirmanşah.
- KK-4. M.S. Yaş, 63, Üniversite Mezunu, Kirmanşah.
- KK-5. S. H. Yaş 72, Üniversite Mezunu, Tebriz.